

Kan een acrostichon-tekst in de Psalmen eigenlijk wel als acrostichon worden vertaald?

De meningen daarover lopen uiteen. E.A. Nida noemt de acrostichontechniek in zijn boek *'Toward a Science of Translating'*, blz. 195, en maakt expliciet melding van de Psalmen 111, 112 en 119, zuiver alfabetische acrostichons. Daarop vervolgt hij: 'These patterns, based on phonological features of the source language, simply cannot be reproduced in a receptor language, unless a formal correspondence is introduced by some radical distortion of the meaning.' **Mijns inziens is dit, zeker in deze context, onjuist - ik zal straks toelichten waarom. Ik ben serieus van mening dat de gestelde vraag juist bevestigend moet worden beantwoord.**

Eerst iets over het acrostichon zelf. Het woord 'acrostichon' is afgeleid van het griekse woord *akrostichis*. Het voorvoegsel *akro-* betekent 'spits', het woordje *stichos* betekent 'rij' of 'vers' (in de bijbelse poëzie wordt *stiche* ook wel gebruikt voor een versregel). In de praktijk spreken we van een acrostichon wanneer de begin- of eindletters van opeenvolgende elementen in een bepaalde logische volgorde staan (in ons geval alleen de beginletters). Die elementen kunnen regels, verzen, versgroepen of coupletten zijn, al naar gelang de dichter dat goeddunkt. De logische volgorde zou, zoals in de genoemde voorbeelden, de alfabetische volgorde kunnen zijn, maar een andere bekende acrostichonvorm is die waarbij de opeenvolgende letters een bepaalde naam vormen. In alle gevallen is de gekozen logische volgorde als het stramien waarnaar het gedicht is gemaakt.

Het alfabetische acrostichon komt voor in de Psalmen 9 en 10 (als doorlopend acrostichon), 25, 34, 37, 111, 112, 119 en 145. Het Hebreeuwse alfabet telt, dat behoudens enkele specifieke lettervarianten, 22 verschillende letters. De Psalmen 9 en 10 volgen het alfabet vrij onregelmatig. De Psalmen 25, 34 en 145 vertonen kleine afwijkingen - in de psalmen 25 en 34 lijken die overigens verwant. Psalm 37 is een regelmatig acrostichon met doorgaans twee verzen per element. Psalm 111 en 112 zijn verwante psalmen, te zien aan het geheel congruente acrostichon, met twee acrostichische elementen per vers - dus 11 verzen per psalm. Psalm 119 bestaat uit coupletten van acht verzen elk, waarbij alle acht verzen met dezelfde letter beginnen. Psalm 119 heeft ook nog de bijzondere eigenschap dat vrijwel alle verzen Gods Wet, de Torah noemen, of een daarmee doorgaans synoniem woord.

De gedachte die door E.A. Nida werd geformuleerd - 'het kan niet' - lijkt vrij algemeen te worden gedeeld. De *NBV* doet helemaal niets met het acrostichon, net als daarvoor de *NBG*. Andere Nederlandse Bijbelvertalingen signaleren weliswaar het acrostichon (ze vermelden de Hebreeuwse letter), maar laten het daarbij. Dat heeft niet alleen nadelen; door het acrostichon juist niet mee te nemen in de vertaling, is men niet meer gebonden aan de daarbij behorende restrictie. De aanpassingen die nodig zijn om het acrostichon te volgen zijn dan niet nodig.

De *Naardense Bijbel* onderscheidt zich van de eerdere vertalingen door het acrostichon ook in de vertaling mee te nemen, zij het dat de gehanteerde volgorde niet consequent is - daarover straks meer. In de vertaling *Tot lof van God - het Boek der Psalmen* is ervoor gekozen om een consequente weergave te realiseren.

Laten we een moment stilstaan bij de vraag wat het realiseren van een acrostichon inhoudt. Om het acrostichon te volgen moeten bepaalde verzen met bepaalde letters beginnen, dat geldt zowel voor de dichter als voor de vertaler. De dichter kan de te verwoorden gedachte dusdanig vorm geven dat aan de zelfgestelde vorm-eis wordt voldaan; hij heeft daarbij een royale vrijheid, zolang de resulterende zin maar past bij datgene wat hij bedoelt. Wellicht komt hij door de vorm-discipline ook op formuleringen waaraan hij anders niet had gedacht.

De vertaler heeft in wezen dezelfde opdracht, maar heeft beduidend minder speelruimte. Daarbij is er een zekere afhankelijkheid van de aard en doelstelling van de vertaling. Een zo letterlijk mogelijke woord-voor-woord-vertaling laat nauwelijks ruimte, en voor een concordante, of formeel-equivalente vertaling zijn de mogelijkheden ook gering. Maar voor meer literaire vertalingen, dynamisch-equivalente vertalingen, zijn er wel degelijk mogelijkheden. Sterker nog, een literaire vertaling heeft juist als opgave om verder te kijken dan de nauwkeurigheid in woord en betekenis; de dichter heeft niet voor niets gekozen voor een emotionele lading van de tekst en, het onderwerp van deze vraag, heeft zich ook niet voor niets de opdracht gesteld om een acrostichon te maken. Een literaire vertaling zou dat gegeven niet mogen negeren. En dat hoeft ook niet. De vertaler kan beschikken over een aantal technieken die de dichter ook heeft gebruikt. In volgorde van wenselijkheid:

- a. soms begint, ook in de gewone vertaling, het genoemde vers al toevallig met de gewenste letter,
- b. soms kunnen synoniemen worden gebruikt die de juiste beginletter hebben,
- c. de woordvolgorde per regel kan wat worden aangepast, zoals normaliter ook wel gebeurt om een goedlopende zin te verkrijgen, zodat samen met de hiervoor genoemde technieken het gewenste resultaat wordt bereikt,
- d. er kan een extra woord(je) worden toegepast, mits de betekenis van het geheel niet wordt verstoord,
- e. een soort inleidende uitdrukking kan worden aangebracht.

Door deze vijf gereedschappen te gebruiken wordt de betekenis van de psalmttekst niet aangetast; in feite kan men hiermee in vrijwel alle gevallen uit de voeten.

Betekent dat dan, dat er altijd een ideale vorm is te bereiken? Nee, dat niet. Maar ... dat geldt ook voor het origineel, voor wat de dichter in de brontaal heeft geschreven! Ook in de Hebreeuwse tekst van de Psalmen zijn voorbeelden aan te wijzen, waar de dichter genoegzaam heeft moeten nemen met wat minder fraaie oplossingen. Een voorbeeld. In Psalm 119 heeft ieder couplet van 8 verzen dezelfde beginletter. Normaal gesproken varieert de dichter daarin en zijn de beginwoorden per vers verschillend. Maar het zesde couplet, de verzen 41 tot 48, dat hoort bij de letter 'waw' lijdt overduidelijk onder het feit dat er in het Hebreeuws nauwelijks zelfstandige woorden zijn die met dié leeter beginnen; de letter 'waw' zelf wordt als prefix aan andere woorden geplakt en heeft de betekenis van voegwoord, bijvoorbeeld 'en'. Alle 8 genoemde verzen beginnen dus met dat voegwoord. Ook bij andere letters ziet men soms dat de variatiemogelijkheden niet groot waren. De vertaler heeft natuurlijk met hetzelfde soort problemen te kampen. Sommige letters in het Nederlands bieden een grotere keus om tot een goede invulling te komen, maar andere letters zijn beperkter.

Dat brengt ons bijna als vanzelf bij de praktische keuze: welke Nederlandse letters gebruiken we voor de weergave van het acrostichon? Om het een en ander toe te lichten noemen we eerst de 22 toegepaste letters van het Hebreeuwse alfabet (daarbij noemen we niet de z.g. 'eindletters', bovendien geven we alleen de punctuatie van de beginletters).

naam	letter	uitspraak in woorverband
<i>álef</i>	א	(afhankelijk van klinkerteken)
<i>beeit</i>	ב	b
<i>ǵimel</i>	ג	ǵ (zoals in het engelse 'God')
<i>dálet</i>	ד	d
<i>hee</i>	ה	h
<i>waw</i>	ו	w of oe of oo (afhankelijk van klinkerteken)
<i>záajin</i>	ז	z
<i>"cheeit</i>	ח	"ch (een diepe keelklank)
<i>theeit</i>	ט	t (nauwelijks verschillend van de laatste letter, de 'taw')
<i>jood</i>	י	j of i of ie (afhankelijk van klinkerteken)
<i>kaaf</i>	כ	k
<i>lámed</i>	ל	l
<i>meem</i>	מ	m
<i>noen</i>	נ	n
<i>sámech</i>	ס	s (gewone 's')
<i>"áajin</i>	ע	" (een diepe keelklank, afhankelijk van klinkerteken)
<i>pee</i>	פ	p
<i>tsádeei</i>	צ	ts
<i>qoof</i>	ק	q
<i>reeisj</i>	ר	r
<i>sjien of sien</i>	ש	sj of s (scherpe 's')
<i>taw</i>	ת	t

Omdat er maar 22 letters zijn, kan nooit het gehele Nederlandse alfabet worden gebruikt als 'formal equivalence'. Wel kan er in ieder geval per Hebreeuwse letter een unieke Nederlandse letter dienen als equivalent. Maar welke?

Als we de twee alfabetten vergelijken, dan zien we een aantal overeenkomende sequenties. De sequentie 'a – b – ǵ – d' vertoont een behoorlijke overeenkomst met ons 'a – b – c – d' (met als moeilijkheid hoe de derde letter weer te geven); andere reeksen zijn 'j – k – l – m – n' en 'q – r – s – t'. Er bestaat natuurlijk een zekere aantrekkelijkheid om die overeenkomende letters ook op de overeenkomende plaatsen weer te geven, maar het bezwaar daartegen is dat de tussenliggende letters qua klank en aantal niet overeenkomen; daardoor ontstaat er een wonderlijke 'formal equivalence'. In ieder geval raakt de lezer de relatie met de gewone alfabetische volgorde kwijt en wordt die zodoende op het verkeerde been gezet. Hetgeen ook zou kunnen gebeuren als er per relevante psalm, afhankelijk van de mogelijkheden van een specifieke letter, een andere keuze zou worden gemaakt. Dan zijn er zelfs verschillende 'vervang-alfabetten'.

In de vertaling *Tot lof van God – het Boek der Psalmen* is er in ieder geval voor gekozen om de bovengenoemde overeenkomsten los te laten en consequent een en hetzelfde vervang-alfabet te hanteren. Dat is het gewone Nederlandse alfabet, in zijn normale volgorde, maar met weglating van de 4 'lastigste' letters, de 'c', 'q', 'x' en 'y'. Het voordeel is dat de lezer, als men dit eenmaal weet, de alfabetische volgorde ook onmiddellijk kan zien. Daardoor heeft men in dit opzicht dezelfde beleving als de lezer van het Hebreeuwse acrostichon.

Een aspect dat in dit verband vermelding verdient, is de wijze van lezen en de invloed daarvan op de lezer zelf. Wat zowel voor het origineel als voor de vertaling geldt, dat is dat men het acrostichon alleen maar ervaart als men de betreffende psalm in zijn geheel en aaneengesloten leest. In Psalm 119 komt daar nog het effect bij dat men, door op de letterwisselingen te letten, een duidelijke markering heeft van de coupletten. Men gaat bemerken dat er, ondanks de overeenkomsten in de verzen (door de 8 synoniemen van Gods Woord), betekenisvolle verschillen in de coupletten zitten en dat er sprake is van een ontwikkeling in de betooglijn. Deze boodschap is geheel onafhankelijk van het feit dat voor het acrostichon soms misschien een wat voorspelbare doublure is of dat er overduidelijk een specifiek woordje is toegevoegd. De plaatsbepaling binnen de psalm zelf blijft een gegeven. Men gaat door dit alles de psalm veel beter begrijpen en waarderen.

Tot slot nog iets over de niet-alfabetische acrostichonteksten. Er zijn, zij het zeer beperkt, ook acrostichons op een bepaalde naam. In de Hebreeuwse grondtekst van de Psalmen komt één keer een acrostichon voor op een naam (in Psalm 96); het is op de naam van God, derhalve met de letters J-H-W-H. In de meeste Nederlandse Bijbelvertalingen wordt ook dit acrostichon genegeerd, ook in de *Naardense Bijbel*. Dat laatste is opmerkelijk, maar ook wel begrijpelijk; in deze vertaling wordt de Godsnaam weergegeven als 'De Ene' – het JHWH ontbreekt in de Godsnaam - het acrostichon zal dan de gemiddelde lezer ook niets zeggen.

In de vertaling *Tot lof van God – het Boek der Psalmen*, waar als Godsnaam 'Jehovah' wordt gebruikt, is dit weergegeven als vier woorden met als opeenvolgende beginletters 'J-H-V-H'.

Laatst bijgewerkt: 10 mei 2010